

DOI 10.26886/2520-7474.3(35)2019.2

UDC: 351.82:338.439.02

**ESTIMATION OF LEVEL AND EFFICIENCY OF LABOR
RESOURCES USE IN AGRICULTURE OF UKRAINE**

A. Minkovskaya

Dnipro State Agrarian and Economics University, Ukraine, Dnipro

The dynamics of the number of labor resources of Ukraine is analyzed and the main indicators of level and efficiency of their use are defined. The level of wages in agriculture is investigated. A comparative analysis of the dynamics of average wages in all industries and average monthly wages in agricultural enterprises was conducted. It is substantiated that the efficiency of labor resources use in agricultural enterprises of Ukraine was negatively affected: low wages; the decline of social infrastructure in rural areas and inefficient state aid. The ratio of growth rates of labor productivity and its payment in agricultural enterprises is analyzed. The excess of the wages growth on its productivity is determined. The necessity of increasing labor productivity in agricultural enterprises is proved.

Key words: labor resources, efficiency, labor productivity, labor remuneration, labor motivation, productivity and wage ratio, labor resource management.

Мінковська А. В. Оцінка рівня та ефективності використання трудових ресурсів в сільському господарстві України/ Дніпровський державний аграрно-економічний університет, Україна, Дніпро

Проаналізовано динаміку чисельності трудових ресурсів України та визначено основні показники рівня та ефективності їх використання. Досліджено рівень оплати праці в сільському господарстві. Проведено порівняльний аналіз динаміки середньої заробітної плати за всіма галузями та середньомісячною заробітною

платою в сільськогосподарських підприємствах. Обґрунтовано, що на ефективності використання трудових ресурсів сільськогосподарських підприємств України негативно позначилися: низький рівень оплати праці; занепад соціальної інфраструктури у сільській місцевості та неефективна державна допомога. Проаналізовано співвідношення темпів росту продуктивності праці та її оплати в сільськогосподарських підприємствах. Визначено перевищення приросту оплати праці над її продуктивністю. Доведено необхідність підвищення продуктивності праці в сільськогосподарських підприємствах.

Ключові слова: трудові ресурси, ефективність, продуктивність праці, оплата праці, мотивація праці, співвідношення продуктивності та оплати праці, управління трудовими ресурсами.

Вступ. Сьогодні трудові ресурси є недооціненим фактором. Це вимагає нового підходу до вивчення рівня та проблем використання трудових ресурсів, аналізу їх функціонування під впливом виробничих та соціально-економічних факторів. Трудові ресурси - це найважливіший фактор розвитку економіки, тому статистика ринку праці є важливою складовою частиною як економічної, так і соціальної статистики. Положення і висновки, що формулюються під час статистичного вивчення ринку праці, характеризують стан і розвиток як економіки загалом, так і окремих галузей народного господарства, а тому є необхідними для прийняття обґрунтованих економічних і політичних рішень. Можна дійти висновків, що стан трудових ресурсів та соціально-економічного становища в Україні незадовільний, тому можна проаналізувати світовий досвід в управлінні трудовими ресурсами і перейняти їхні методи боротьби з цією ситуацією [1, с. 108]. Достатній рівень забезпеченості трудовими ресурсами, їх повне

та ефективного використання, обґрунтований рівень продуктивності праці мають велике значення для підвищення ефективності функціонування сільськогосподарського підприємства. Це потребує більш детального вивчення проблем рівня та ефективності використання трудових ресурсів, під впливом виробничих та соціально-економічних чинників.

Метою статті є дослідження рівня та ефективності використання трудових ресурсів у сільськогосподарських підприємствах та розробка рекомендацій щодо забезпечення їх раціонального функціонування.

Виклад основного матеріалу. Трудові ресурси – це все працездатне населення країни регіону чи галузі, крім абсолютно не здатних осіб виконувати будь-яку роботу. А під терміном «трудові ресурси» доцільно розуміти кількісно-якісний склад усього працездатного населення з його залученням на добровільній основі до суспільно-корисної праці виключно економічно виправданими заходами.

Грамотне використання трудових ресурсів сільськогосподарських підприємств суттєво впливає на результативність виробництва і показники якості виробленої продукції. Рівень забезпеченості трудовими ресурсами, ефективність їх використання та рівень продуктивності праці – це прямі показники, що впливають на зростання обсягів виробництва і реалізації продукції, а також підвищення ефективності самого процесу функціонування сільськогосподарського підприємства загалом. Проведення економічного аналізу показників ефективності використання трудових ресурсів необхідне для розроблення стратегічного розвитку підприємства, що дає змогу контролювати поставлені завдання й оцінювати результати їх реалізації [2, с. 126].

Чисельність постійного населення України на 1 січня 2018р.

становила 42216,8 тис. осіб (на 1 січня 2017р. – 42414,9 тис. осіб). Із них 29132,2 тис. осіб (69,0%) – жителі міських поселень і 13084,6 тис. осіб (31,0%) – жителі сільської місцевості. У структурі населення України за статтю 53,7% (22658,6 тис. осіб) складають жінки і 46,3% (19558,2 тис. осіб) – чоловіки. Залишається суттєвим перевищення кількості померлих над кількістю живонароджених: на 100 померлих – 63 живонароджені. Кількість зайнятого населення віком 15–70 років на 1 січня 2018р. становила 16,0 млн. осіб, а кількість безробітних відповідного віку – 1,8 млн. осіб. Рівень зайнятості населення становив 55,4%, що на 0,3 в.п. менше порівняно з відповідним періодом 2016 року. Рівень безробіття серед економічно активного населення у IV кварталі 2017р. становив 9,9% [3].

З наведеної інформації видно, що за покращення показників рівня безробіття демографічні показники демонструють погіршення. Ефективне функціонування економічної системи може бути забезпечене підвищенням ефективності використання трудових ресурсів.

В Україні складається стала тенденція зменшення кількості сільського населення, суттєвого зменшення кількості та питомої ваги працівників, зайнятих у сільськогосподарському виробництві. Важливим чинником та одним із основних елементів, від якого залежать кінцеві результати виробництва в економіці країни, є трудові ресурси. Своєчасне та якісне виконання сільськогосподарських робіт в оптимальні технологічні строки, забезпечення стабільних обсягів виробництва продукції залежать переважно від їх наявності.

Трудові ресурси сільськогосподарських підприємств України наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Трудові ресурси сільськогосподарських підприємств України та ефективність їх використання*

Показник	Роки					2017 р. до 2013 р., %
	2013	2014	2015	2016	2017	
Усього зайнятих у с.-г. виробництві, тис. осіб	3577,5	3091,4	2870,6	2866,5	2860,7	79,96
у тому числі: у рослинництві	2432,7	2087,7	2065,6	2057,3	2075,9	85,33
у тваринництві	1144,8	1003,7	805,0	809,2	784,8	68,55
Продуктивність праці в сільськогосподарських підприємствах, тис. грн.**	220,8	227,75	223,31	275,32	271,49	122,96
у тому числі: у рослинництві	231,4	228,88	218,77	270,86	260,79	112,70
у тваринництві	215,7	224,11	237,99	292,51	315,5	146,27
Середньомісячна зарплата, всього, грн	2270	2476	3140	3916	5761	253,79

* - розраховано автором за даними сайту <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Державна служба статистики України)

** - на 1 зайнятого в сільськогосподарському виробництві, у постійних цінах 2010 року

Наведені матеріали таблиці свідчать, що кількість зайнятих у сільськогосподарському виробництві у 2017 р. становить 2860,7 тис. осіб, що на 716,8 тис. осіб, або на 20,04 % менше, ніж у 2013 р., у тому числі в рослинництві чисельність трудових ресурсів зменшилася на 14,67 %, у тваринництві – на 31,45 %.

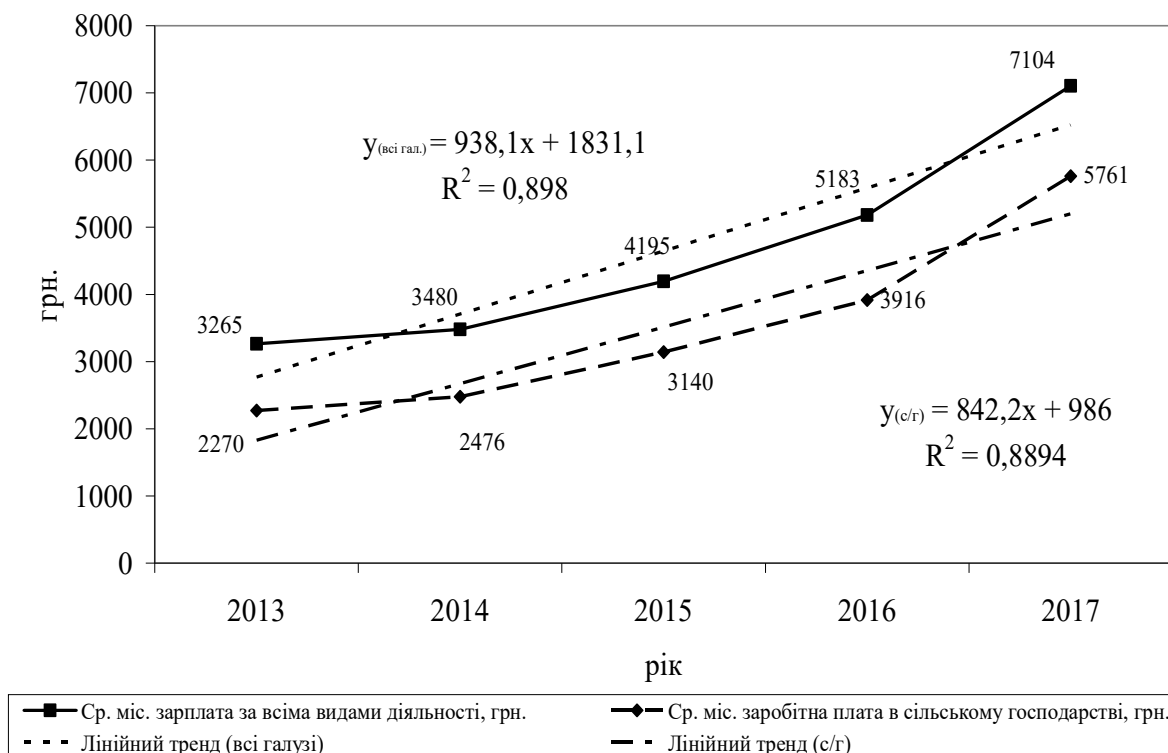
Продуктивність праці в сільськогосподарських підприємствах збільшилася на 22,96 %, що становить 50,69 тис. грн. в розрахунку на одного працюючого. Зростання ефективності використання трудових ресурсів спостерігається як у галузі рослинництва (+12,70 %), так і у галузі тваринництва (+46,27 %). Щодо середньомісячної оплати праці, то слід відзначити, що вона у 2017 р. становила 5761 грн, що на 3491 грн, або в 2,5 рази більше, порівняно з даними 2013 р.

Зменшення в сільській місцевості чисельності та питомомі ваги молоді значно загострює проблему забезпечення сільськогосподарських підприємств кваліфікованими кадрами та

оновлення трудових ресурсів пенсійного віку. Це пов'язано з міграційним рухом населення, а також із такими процесами, як народжуваність і смертність.

Вагомим фактором формування та використання трудових ресурсів сільськогосподарських підприємств є дієвий мотиваційний механізм, а його найбільш важливим складовим елементом – оплата праці. Ефективна робота, віддача й старанність працівника значною мірою залежать від рівня винагороди за його працю. Кожний працівник має бути зацікавлений у результатах своєї праці, тому в господарстві слід передбачити ефективну систему матеріального заохочення і стимулювання працівників сільськогосподарського виробництва [4, с. 174]. Останніми роками в сільськогосподарських підприємствах спостерігається тенденція до зростання середньомісячної оплати праці, але її рівень все одно залишається нижчим за середньогалузевий. Дану тенденцію демонструє рис. 1.

Згідно рис.1 рівень середньомісячної номінальної заробітної плати працівників як за всіма видами економічної діяльності, так і у сільськогосподарських підприємствах має стабільну тенденцію до зростання. Але при цьому, щорічний приріст середньої заробітної плати за всіма галузями становить 938,1 грн/особі, тоді як у сільському господарстві – 842,2 грн/особу. Тобто абсолютний приріст середньої заробітної плати за всіма галузями перевищує приріст у сільськогосподарських підприємствах.

Рис. 1. Динаміка середньомісячної номінальної заробітної плати працівників за видами економічної діяльності

Низький рівень мотивації, нестабільні виплати, коливання заробітної плати за сезонністю є основними демотиваційними чинниками стимулювання праці та розширеного відтворення трудових ресурсів сільськогосподарських підприємств. Значне відставання рівня оплати праці в аграрному секторі, проти інших галузей, економіки спричинює нестачу трудових ресурсів в сільськогосподарських підприємствах, відсутність молодих спеціалістів і в остаточному підсумку ставить під загрозу ефективне функціонування галузі. Виходячи з цього, заробітна плата в сільськогосподарських підприємствах не виконує свої основні функції – відтворювальну та стимулюючу.

Отже, з метою забезпечення рівноваги на ринку трудових ресурсів сільськогосподарських підприємств необхідно розробити заходи щодо розвитку системи робочих місць та підвищення їх привабливості за

рахунок удосконалення системи мотивації праці, розширення можливостей населення одержувати додаткові доходи, розробки ефективної системи соціальної допомоги, дотацій і пільг.

Проведені дослідження демонструють, що необхідно розробити та впровадити у практику господарювання сучасну систему стимулювання трудової діяльності, яка забезпечить ефективне використання трудових ресурсів з одночасним зростанням їх конкурентоспроможності. Інакше ситуація у сфері оплати праці буде залишатися критичною, неврегульованою, а існуючий розмір доходів працюючих і надалі не сприятиме ефективному використанню трудових ресурсів регіону [4, с. 174].

Найбільш використовуваним критерієм оцінки ефективності використання трудових ресурсів в сільськогосподарських підприємствах є продуктивність праці. Досягнутий рівень і темпи зростання продуктивності праці повною мірою характеризують ступінь виробничого процесу в сільському господарстві і безпосередньо впливає на результати його діяльності. Динаміку зміни продуктивності і оплати праці на сільськогосподарських підприємствах України наведено в табл. 2.

Наведені матеріали таблиці демонструють, що продуктивність праці на сільськогосподарських підприємствах у 2017 р. збільшилася на 22,96, порівняно з даними 2013 р. Це пояснюється зменшенням кількості працюючих і збільшенням виходу валової продукції. При цьому середньомісячна заробітна плата зросла в 2,54 рази. Співвідношення темпів росту продуктивності та оплати праці в сільськогосподарських підприємствах України показує щорічне перевищення приросту оплати праці над її продуктивністю. Тобто, на сільськогосподарських підприємствах необхідно проводити розробку заходів з підвищення рівня продуктивності праці.

Таблиця 2

**Співвідношення темпів росту продуктивності та оплати праці
в сільськогосподарських підприємствах України***

Показник	Роки					2017 р. до 2013 р., %
	2013	2014	2015	2016	2017	
Продуктивність праці в сільськогосподарських підприємствах, тис. грн.	220,8	227,75	223,31	275,32	271,49	122,96
Середньомісячна зарплата, всього, грн	2270	2476	3140	3916	5761	253,79
Ланцюговий індекс продуктивності праці	-	1,031	0,981	1,233	0,986	1,230
Ланцюговий індекс середньомісячної заробітної плати	-	1,091	1,268	1,247	1,471	2,538
Співвідношення темпів росту продуктивності та оплати праці	-	0,946	0,773	0,989	0,670	0,484

* - розраховано автором за даними сайту <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Державна служба статистики України)

Головним у розробці заходів із підвищення продуктивності праці в сільськогосподарських підприємствах є синергетичний ефект від використання всіх факторів, які формують рівень трудових затрат на одиницю виробленої продукції. Основними джерелами підвищення продуктивності праці в аграрному секторі економіки є:

- поліпшення родючості ґрунту та підвищення продуктивності тварин, що відобразиться на рівні виходу валової продукції з одиниці земельної площі чи на одну умовну голову худоби;

- зниження технологічної трудомісткості виробничих процесів за рахунок технічної озброєності працівників та оптимізації організації праці.

Розширене відтворення трудових ресурсів сільськогосподарських підприємств є стратегічним завданням у системі сталого розвитку України. Це зумовлено сучасною складною економічною і соціальною ситуацією на селі внаслідок недостатньої уваги держави до проблем

сільського населення й аграрного сектору економіки через незадовільне законодавче забезпечення, вкрай обмеженої державної підтримки облаштування сільських територій; постійної нестачі фінансових ресурсів на сільськогосподарських підприємствах; недостатньо розвиненої інфраструктури аграрного ринку тощо[5, с. 180].

Висновки. Проведене дослідження рівня та ефективності використання трудових ресурсів сільськогосподарських підприємств дав змогу виявити проблеми, які необхідно вирішити для усунення перешкод формуванню й ефективному використанню трудового потенціалу галузі. Серед основних причин низького рівня забезпечення трудовими ресурсами та зниження ефективності їх використання доцільно виділити: низький рівень мотивації, порівняно з іншими галузями; несправедлива оцінка праці; неврахування в її оплаті рівня кваліфікації працівників, обмежений соціальний захист працівників; відсутня інфраструктура сільської місцевості та ін.

Література:

1. Окландер, Т.О. (2018). Роль управління трудовими ресурсами в системі підвищення конкурентоспроможності підприємства. *Причорноморські економічні студії*, 35(2), 107-112.
2. Трифонов, Г.Ф. (2018). Шляхи підвищення ефективності використання трудових ресурсів підприємства в кризових умовах. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*, 4 (16), 125 – 128.
3. Сайт Державної служби статистики України < <http://www.ukrstat.gov.ua/>> (2019, червень, 10).
4. Величко, О.В. (2016). Економічна оцінка використання трудових ресурсів сільськогосподарських підприємств. *Науковий вісник*

Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Економіка, аграрний менеджмент, бізнес, 244, 171-182.

5. Шитікова, Л.В. (2018) Окремі аспекти статистичної оцінки стану показників ефективного управління трудовими ресурсами підприємства. *Економічний простір, 132, 175-184.*

References:

1. Oklander, T.O. (2018). Rol upravlinnia trudovymy resursamy v systemi pidvyshchennia konkurentospromozhnosti pidpriemstva [The role of management of labor resources in the system of increasing the competitiveness of enterprises]. *Prychornomorski ekonomichni studii [Black Sea Economic Studies]*, no.35(2), 107-112. [in Ukrainian].

2. Tryfonov, H.F. (2018). Shliakhy pidvyshchennia efektyvnosti vykorystannia trudovykh resursiv pidpriemstva v kryzovykh umovakh [Ways to increase the efficiency of using the company's labor resources in crisis conditions]. *Ekonomichnyi visnyk Zaporizkoi derzhavnoi inzhenernoi akademii [Economic Bulletin of the Zaporizhzhya State Engineering Academy]*, no.4 (16), 125 – 128. [in Ukrainian].

3. Sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine]< <http://www.ukrstat.gov.ua/>>. [in Ukrainian]. (2019, June, 10).

4. Velychko, O.V. (2016). Ekonomichna otsinka vykorystannia trudovykh resursiv silskohospodarskykh pidpriemstv [Economic appraisal of the use of labor resources of agricultural enterprises]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy [Scientific herald of the National University of Bioresources and Nature Management of Ukraine. Series: Economics, agrarian management, business]*, no.244, 171-182. [in Ukrainian].

5. Shytikova, L.V. (2018) Okremi aspekty statystychnoi otsinky stanu pokaznykiv efektyvnoho upravlinnia trudovymy resursamy pidpriemstva [Some aspects of the statistical assessment of the state of indicators of

effective management of labor resources of the enterprise]. *Ekonomichnyi prostir [Economic space]*, no.132, 175-184. [in Ukrainian].